

Elintarvikkeista yrittäjyyttä Lappiin

Anne-Mari Väisänen, metsätalousinsinööri (YAMK), tradenomi (AMK), projektipäällikkö, Teollisuuden ja luonnonvarojen osaamisala, luonnonvara-ala, Lapin ammattikorkeakoulu

Asiasanat: Lapin elintarvikkeet, yrittäjyys, osaamisen kehittäminen

Lapin elintarvikealan mahdollisuudet

Arktisista olosuhteista huolimatta Lapissa on mahdollista viljellä ja kasvattaa erilaisia elintarvikkeita. Pitkä talvi, matalat kasvukauden lämpötilat ja valo aktivoivat kasveissa aineenvaihduntaa, jossa syntyy terveysvaikuttavia yhdisteitä ja aromiaineita. Näitä arvoaineita kerääntyy Lapin kasveihin poikkeuksellisen suuria määriä. (Häyrynen & Kuha 2017.) Lisäksi Lapissa on maailman suurin luomukeruualue sekä Euroopan puhtaimmat luonnonvarat ja tuotantoympäristöt. Otollisten olosuhteiden lisäksi maakunnassa on monipuolista, pohjoisiin olosuhteisiin erikoistunutta elintarvikealan koulutusta ja tutkimusta sekä maaseudun muita tukipalveluita. Näihin resursseihin peilaten elintarvikkeiden tuotanto ja jalostus muodostavat merkittävän liiketoimintapotentiaalin Lapin maaseudulle.

Häyrysen ja Kuhan (2017) mukaan Lapissa kulutetaan elintarvikkeita vuosittain n. 450 miljoonan euron edestä. Kuluttajatuotteeksi jalostettujen elintarvikkeiden perusteella Lappi on omavarainen ainoastaan poron- ja lampaanlihan sekä nauriin osalta. Esimerkiksi maidon, naudanlihan, mansikan, porkkanan, sipulin ja perunan tuotanto- ja jalostusarvon menetys on maakunnassa vuosittain yhteensä 24 miljoonaa euroa. Lapissa pystyisi hyvin tuottamaan monipuolisesti maatalouden peruselintarvikkeita, eikä jalostaminenkaan ole lappilaisesta osaamisesta kiinni. Lappi jalostaa tuotteiksi ja palveluiksi Lapin omaleimaisuutta, jota ovat mm. saamelaisuus, porot, pohjoiskalottiyhteistyö, hiljaisuus, rauha, lappilaisen luonnon erityispiirteet, vilkas joulusezonki ja matkailukeskukset. Näiden kylkiäisenä ovat liian usein Lapin ulkopuolella tuotetut ja jalostetut elintarvikkeet.

Elintarvikeohjelma ohjaa

Lapin elintarvikeohjelma esittää kiteytetyssä muodossa Lapin elintarviketuotannon nykytilanteen sekä toimenpiteet, joilla lappilainen elintarviketalous saadaan kasvamaan omavaraisemmaksi. Lapille tärkeät elintarvikkeet on ohjelmassa luokiteltu seuraavasti: maito, liha, lammas, poro, kala, peruna, avomaan puutarhatuotanto ja luonnontuotteet (Häyrynen & Kuha 2017).

Elintarvikeohjelmaa työstävissä työpajoissa laadittiin alan yrittäjien ja muiden toimijoiden kanssa Lapin elintarviketuotannon nelikenttäänalyysi. Vahvuutena nähdään olemassa oleva elintarvikepotentiaali, maatalouden elävä perusrakenne, puhdas ympäristö, turvallisuus, jokamiehen oikeudet sekä käytettävissä olevat kehittämisvarat. Heikkoudet muodostuvat yksipuolisesta tuotantorakenteesta, vähäisestä jalostusasteesta ja yhteistyöstä, suurista yhteishankinnoista, keruutoiminnan vähäisyydestä, sesonkiluonteisuudesta, julkisen sektorin toimintatavoista sekä puutteellisesta logistiikasta. Mahdollisuutena nähdään matkailu, jalostusrakenne, klusterit, toimijaverkosto, kansainvälisyys, paikallisuus, hajautetut järjestelmät, digitaalisuus, erikoistuminen sekä Lappi-brändi. Uhkia aiheuttavat lähinnä globaalit ilmiöt, joihin ei voida vaikuttaa; ilmaston muutos, rahoituksen muuttuminen, laskeumat, halpatuonti ja politiikan muutokset. (Häyrynen & Kuha 2017.)

Elintarvikeohjelman tavoitteena on nostaa Lapin omavaraisuusaste elintarvikkeiden osalta 30 prosenttiin vuoteen 2025 mennessä. Visio pitää sisällään raaka-ainetuotannon ja jalostuksen niiltä osin, kuin tuotanto on Lapin ilmasto-olosuhteissa mahdollista. (Häyrynen & Kuha 2017.)

Lapin maakunta tuottaa monenlaisia raaka-aineita viljeltyinä ja luonnontuotteina. Tuotteiden jalostusarvo on kuitenkin hyvin vähäinen, sillä suurin osa viedään maakunnan ulkopuolelle jalostettavaksi ja tuodaan kulutustuotteina takaisin. Tuotteen arvon nostaminen edellyttää vähäarvoisen tuotteen muuttamista korkea-arvoiseksi ja se on mahdollista ainoastaan jatkojalostuksen kautta (Häyrynen & Kuha 2017). Raaka-ainetuotannon osalta maito sekä naudan, poron ja lampaan liha ovat Lapissa hyvin hallussa. Avomaan puutarhatuotanto ja luonnontuotteiden hyödyntämismäärät ovat Lapissa hyvin vähäisiä, vaikka viljelyolosuhteet Lapissa mahdollistavat tuotannon, ja kauppakelpoisen sadon määrä on kilpailukykyinen.

Tärkeä haltuun otettava asia ovat asiakkaat. Nykyisen suurteollisuutta suosivan elintarviketoimialan sijaan keskuskeittiöiden, laitosten, suoramyynnin ja matkailun kautta voidaan löytää arvonnäköistä ja lisätuloja paikallisille yrittäjille (Häyrynen & Kuha 2016).

Tähän kokonaisuuteen liittyy markkinointiosaamisen lisääminen lappilaisille yrittäjille. On erityisen tärkeää tietää missä ovat asiakkaat, mitä he haluavat ja miten heille kerrotaan olemassa olevista tuotteista.

Toiminnan on tähdättävä yhteistyön lisäämiseen kilpailuasetelman sijaan (Vallivaara 2016b). Erikoistumisen kautta liiketoimintamahdollisuuksia riittää runsaasti, ja yhteistyö ja verkostoituminen mahdollistavat tuoreiden ja lähellä tuotettujen elintarvikkeiden toimittamisen lähelle. Verkostoituminen mahdollistaa suuremman toimitusvarmuuden ja saatavuuden. (Häyrynen & Kuha 2017.) Lappi tarvitsee tehokkaita ja osaavia yrittäjiä, jotka osaavat toimia Lapin erityisolosuhteissa elinvoimaisina ja innovatiivisina tekijöinä. Innovatiivisen yritystoiminnan kautta on mahdollista vaikuttaa normeihin sekä purkaa lainsäädännöllisiä esteitä, joita osaamisen kehittämisessä ja muussa elintarvikealan toiminnassa ilmenee.

Osaamisen kehittämisen ja yrittäjyyskasvatuksen kautta uutta yrittäjyyttä

Koulutuksen kehittämisen avulla voidaan luoda elintarviketoimialalle uutta yrittäjyyttä sekä tukea olemassa olevaa yrittäjyyttä Lapissa (Vallivaara 2016a). Lapissa on tarjolla monipuolista elintarvikealan koulutusta kaikilla koulutusasteilla: kolme ammatillista oppilaitosta, ammattikorkeakoulu ja yliopisto, joilla on toimipisteitä ympäri Lappia. Elintarvikkeiden tuottamiseen ja jalostamiseen liittyvää koulutusta on tarjolla laaja-alaisesti ja koulutus on erikoistunut huomioimaan pohjoisen tuotanto-olosuhteet ja raaka-ainepotentiaalin.

Ammatilliset oppilaitokset ovat avainroolissa elintarvikkeiden jalostukseen liittyvän osaamisen ja yrittäjyyden kehittämisessä (Vallivaara 2016a). Ammattikorkeakoulun olisi panostettava erityisesti elintarvikealan liiketoimintapotentiaalien tunnistamiseen sekä neuvonta- ja johtamisosaamiseen. Lapin yliopisto tarjoaa elintarvikeyrittäjyyteen vahvasti liittyviä tukipalveluita, kuten muotoilu- ja tuotekehitysosaamista sekä johtamiseen, liiketoimintaan sekä oikeustieteisiin liittyvää osaamista.

Osaamisen kehittämisellä ja yrittäjyyskasvatusta lisäämällä ja kohdentamalla edistetään positiivista asennetta yrittäjyyttä kohtaan. Nuoret on saatava näkemään yrittäjyys itsensä työllistämisen mahdollisuutena. Oman maakunnan luonnon vihreät rikkaudet ja niihin liittyvä yrittäjyys tarjoavat nuorille mahdollisuuden jäädä tai palata Lappiin kouluttautumisen jälkeen. Maakunnassa olevan koulutuksen kehittämistä täydennetään osaamisen siirtämisellä ja tiedon vaihdolla oppilaitosten sekä opiskelijoiden, tutkijoiden ja yritysneuvojien välillä.

Elintarvikealan yrityksissä, oppilaitoksissa sekä neuvonta- ja tutkimusorganisaatioissa oleva erityisosaaminen on saatava hyödyttämään koko toimialaa. Olennaista on soveltaa maakuntaan tietoa, käytänteitä ja osaamista myös Lapin ulkopuolelta: Suomen sisältä, EU:sta ja muilta pohjoisilta alueilta.

Maaseutuun liittyvään koulutukseen hakeutumista helpotetaan kanavoimalla tieto yhteen paikkaan, josta maaseutuyrittäjyyteen liittyvät koulutusmahdollisuudet ovat nykyistä helpommin löydettävissä. Osaamisen keskusvaraamo tulee olemaan fyysinen tai virtuaalinen paikka, josta on helposti ja koordinoitusti saatavilla tieto elintarvikealan koulutuksista, maaseudun koulutus- ja urapoluista, tukipalveluista sekä yrittäjien hallussa olevasta erityisosaamisesta.

Nuorille rakennetaan valmiita koulutusmalleja ja -polkuja maaseutuyrittäjyyteen, jotta madalletaan kynnystä yritystoiminnan aloittamiseen. Koulutusasteiden ja –ohjelmien välille on rakennettava siltoja synergioiden löytämiseksi ja osaamisen kehittämiseksi, ja oppilaitosten kehittämissympäristöt on saatava palvelemaan myös yritystoimintaa. Tutkinto-opintojen lisäksi on kehitettävä lyhytkoulutuksia ja –kurseja yrittäjien tarpeista lähtien. Tavoitteena ei ole oppilaitosten välinen kilpailu, vaan erikoistuminen ja osaamisvajeiden kurominen umpeen. Sitä kautta voidaan toinen toistaan täydentämällä luoda edellytyksiä paikallisen maaseutuyrittäjyyden kasvuun.

Omavaraisuusaste nousuun

Suurin osa lappilaisista yrityksistä on mikrokokoisia, mikä asettaa haasteita yritystoiminnan kehittämiselle. Yrittäjän ajan vie operatiivinen työ, jolloin toimintaympäristön seuranta ja kehittäminen jäävät tekemättä. Verkottamalla mikrokokoisia toimijoita ja luomalla saman toimialan tai arvoketjun toimijoiden välille luottamukseen perustuvia toiminnallisia kokonaisuuksia on löydettävissä malli, jonka kautta voidaan toimia joustavasti suurempana kuin yrityksen koko antaa myöten. Yritysryhmien toimintaa tuetaan muiden kehittämistoimintojen kautta, jotta aluetalouteen saadaan kestävää ja kannattavaa liiketoimintaa. Toiminnan ydin on elinkeinoelämälähtöinen kehittäminen, jota tuetaan ja motivoidaan ulkopuolelta. (Vallivaara 2016b.)

Häyrysen ja Kuhan (2017.) mukaan tiedottaminen ja viestintä ovat avainasemassa Lapin elintarvikesektorin mahdollisuuksien avaamisessa suuren yleisön tietoisuuteen. Tiedottamalla tuodaan esille elintarvikkeiden liiketoimintapotentiaalia, yrittämisen mahdollisuuksia, tietoa ja

tuotteita: tavoitteena on lappilaisen maatalouden raaka-ainetuotannon monipuolistaminen ja jatkojalostuksen kehittäminen merkittävästi. Digitalisaatio eli sähköiset järjestelmät mahdollistavat lappilaisten tuotteiden yhteismarkkinoinnin eri asiakassegmenteille.

Logistiset järjestelmät palvelevat Lapissa ensisijaisesti suurteollisuuden tarpeita. Poikittaisliikenne on heikkoa ja paikallisten tuotteiden alueellinen kuljettaminen on hankalaa. Logistiikka paikallisella tasolla palvelee pääasiassa yksittäisten yrittäjien omia tarpeita. Häyrysen ja Kuhan (2016) mukaan tähän tarpeeseen on suunniteltu elintarviketalokonseptia, jonka mallintamista on jo käynnistetty. Elintarviketaloketjulla voidaan rakentaa maakunnan kattava logistinen järjestelmä, joka pitää sisällään myös jatkojalostusta ja lyhytkestoista varastointia (Vallivaara 2016a).

Näihin keskeisiin toimenpiteisiin tarttumalla ja niitä toteuttamalla voidaan vahvistaa Lapin elintarviketuotantoa. Toimialan paikallinen vahvistuminen ja omavaraisuusasteen nostaminen tuovat maakuntaan työpaikkoja ja tuloa. Elintarvikkeiden tuotannossa ja jalostuksessa on suuri käyttämätön potentiaali, joka voidaan yhteistyöllä kääntää vahvuudeksi hyödyttämään Lapin kylien elinvoimaisuutta. Lapin maaseutu, luonnonvarat ja olosuhteet tarjoavat monipuolisen pohjan harjoittaa monenlaista liiketoimintaa.

Lähteet

Häyrynen, T. & Kuha, R. 2017. Lapin elintarvikeohjelma. Viitattu 18.4.2017. Tekijän hallussa, julkaistaan 19.5.2017.

Vallivaara, J. 2016a. Arktinen älykäs maaseutuklusteri. Viitattu 17.4.2017. Tekijän hallussa.

Vallivaara, J. 2016b. Arktinen älykäs maaseutuklusteri, vastuuorganisaatio ProAgria Lappi. Teoksessa Arktisen erikoistumisen ohjelmasta menestystä yrityksille ja alueelle. Lapin maakunnallinen Arktisen erikoistumisen osaamiskeskittymä - Arctic Smartness Excellence – ASE. Lapin yliopisto 2016. Viitattu 17.4.2017
<http://lapinliitto.tjhosting.com/kokous/2016388-5-1.PDF>